

Aristòtil (Estagira, Tràcia 384 aC — Calcídia, Eubea 322 aC)

Filòsof i científic grec, un dels esperits més potents i influents de la història. A la mort del mestre Plató (374), Aristòtil visqué a Assos i a Mitilene. En 343-342 aC Filip de Macedònia li encarregà l'educació d'Alexandre.

Quan Alexandre fou nomenat regent (340), Aristòtil, després d'una estada de quatre o cinc anys a Estagira, tornà a Atenes, on fundà una escola pròpia, el Liceu. Les seves lliçons eren impartides tot passejant amb els deixebles sota els pòrtics o pel jardí: d'aquí ve el terme de *peripatètica* aplicat a l'escola (*peripateín*, en grec 'passejar'). L'obra escrita d'Aristòtil pot ésser dividida en tres grans seccions: diàlegs, col·leccions de materials i obres científiques. Llevat de la *Constitució d'Atenes* (única de conservada de les 158 descripcions de constitucions gregues), tots els escrits conservats pertanyen a la tercera secció. Els diàlegs són de l'època de l'Acadèmia. L'*Órganon* és el conjunt dels tractats de lògica. Són obres de filosofia natural: *Física*, *Del cel*, *De la generació i de la destrucció* i *Dels meteors*. Sobre psicologia: *De l'ànima* i els tractats denominats *Parva naturalia*. D'història natural: *Història dels animals*, *De les parts dels animals*, *Del moviment dels animals* i *De la generació dels animals*.

La *Metafísica* tracta de les qüestions més generals. La moral és recollida en tres tractats: l'*Ètica a Nicòmac*, la *Gran Moral* i l'*Ètica a Eudem*. Finalment hi ha la *Política*, la *Retòrica* i la *Poètica*. Per a Aristòtil la realitat autèntica són les coses concretes (*substàncies*). A la doctrina metafísica de la substància correspon la concepció lògica de les *categories*. "L'ésser es diu de moltes maneres": com a substància, quantitat, qualitat, relació, lloc, temps, posició, estat, acció o passió. Substància és "allò que no pot ésser afirmat d'un subjecte, però del qual tota cosa és afirmada"; les altres categories, per contra, pressuposen sempre una substància de la qual són afirmades. La lògica (que ell anomenava *analítica*) no és pas una ciència substantiva, sinó un instrument (en grec *órganon*): no és una simple lògica formal, sinó tota una teoria de la ciència. Distingeix la deducció de la inducció i desenvolupa una teoria bastant completa d'una forma de raonament deductiu: el *sil·logisme*. La lògica aristotèlica ha estat l'aportació fonamental a aquesta ciència fins al s XIX. Aristòtil replanteja el problema essencial del naturalisme pre-socràtic: com explicar el canvi. Introdueix dos parells de conceptes destinats a exercir un paper important: *matèria* i *forma*, *potència* i *acte*. No existeix cap matèria sense una mínima determinació formal; la matèria més elemental és la dels quatre elements (foc, aire, aigua, terra). La forma en Aristòtil era l'organització peculiar d'una matèria. Considerat dinàmicament, el canvi és el pas de la *potència* a l'*acte*. La potència és a l'acte com la possibilitat ho és a la realització. La potència és correlatiu a de la matèria, i l'acte de la forma. L'actualització d'una realitat és feta en virtut de les *causes*. Aristòtil en reconeix quatre: *causa material*, *causa formal*, *causa eficient* i *causa final*. Segons l'*astronomia* aristotèlica, la Terra, immòbil, és al centre de l'univers, compost de cinquanta-nou esferes concèntriques. La més alta de les quals, la dels estels fixos, es mou en virtut d'un primer motor immòbil, Déu. Darwin deia de Linné i de Cuvier que no eren sinó escolars en comparació d'Aristòtil. *Biologia* i *psicologia*, per a Aristòtil, són inseparables; l'*ànima* és principi de vida en general. Cal distingir diversos tipus d'ànima: la *nutritiva*, pròpia de les plantes; la *sensitiva*, pròpia dels animals, i la *racional*, pròpia dels homes. Entre cos i ànima hi ha la relació de matèria a forma. L'ànima no té parts, sinó *facultats*. La facultat intel·lectiva té dos aspectes: l'*intel·lecte passiu*, que assimila les formes intel·ligibles, i l'*intel·lecte actiu*, que és comú per a tots els homes. *Ètica* i *Política* són lligades perquè el bé de l'individu i el de l'estat són inseparables (tot i que Aristòtil posa l'accent sobre l'individu). La *Política* comença defensant l'estat contra la concepció sofística de l'estat com a construcció convencional. Per a Aristòtil, la ciutat-estat grega és la forma més

elevada possible de la vida social. Admet l'esclavitud com a institució natural, basada en diferències inherents als individus. Classifica les constitucions en correctes i desviades. Les primeres són: monarquia, aristocràcia i timocràcia (segons que governi un de sol, uns quants o la majoria). Les formes desviades corresponents són: tirania, oligarquia i democràcia. La *Retòrica* és un manual per a l'ús de l'orador. La *Poètica* és una obra estètica, especialment sobre la tragèdia i l'epopeia. El fi de la tragèdia és la *catarsi*, és a dir, la purgació de la pietat i la por.

aristotelisme *FILLOS*

Doctrina d'**Aristòtil** i els aspectes d'aquesta doctrina que han influït en el pensament d'altres filòsofs i escoles. La influència d'Aristòtil ha estat considerable al llarg de la història, i s'exercí primer sobre el Liceu: és el que hom anomena escola peripatètica. L'aristotelisme penetrà a la facultat d'arts de París i es confongué amb l'averroisme. Al costat de l'averroisme, i sovint en contra d'ell, la filosofia i la teologia escolàstica intentaren assimilar Aristòtil: en aquesta línia hom situa l'obra d'Albert Magne i de Tomàs d'Aquino. La concepció cosmològica d'Aristòtil fou la base directa de la física occidental del s XIII. Igualment, la seva biologia dominà el panorama de les ciències biològiques d'aquell segle. En zoologia i botànica, els models de l'època foren també d'Aristòtil i Teofrast, amb les seves classificacions. Al s XIV, començaren a sorgir certes oposicions en l'aspecte de la física (Hasday Cresques, Albert de Saxònia i Buridan) i en l'aspecte filosòfico-teològic (Occam). Amb el Renaixement aquesta influència entrà cada vegada més en crisi. En física, els conceptes bàsics d'Aristòtil, moviment, lloc, temps i natura, criticats ja per Nicolau de Cusa i Da Vinci, foren abandonats per la ciència moderna. Als Països Catalans, igual com a la resta de l'Europa occidental, durant l'edat mitjana, els texts d'Aristòtil foren utilitzats juntament amb els de Porfiri, Boeci i, sobretot des del s XIII, amb els de Pere Hispà. Entre els més fervents aristotelistes medievals hi hagué el carmelità perpinyanès Guiu de Terrena (?-1342), i, entre els qui combateren el pensament aristotèlic, hi hagué el canonge tortosí Joan Marbres, escotista. Al començament del s XV, circulà ja una versió catalana d'una obra d'Aristòtil, les *Ètiques*, inclosa en la versió del *Tresor* de Brunetto Latini feta per Guillem de Copons. Des de mitjan s XV es divulgaren, particularment al Principat de Catalunya, les traduccions de Leonardo Bruni d'Arezo: les *Ètiques* foren traduïdes al català per un traductor anònim i al castellà pel príncep de Viana, Carles d'Aragó; les *Econòmiques* foren traduïdes al català, el 1477, per Martí de Vici na. Jacques Lefèvre d'Étaples, propugnador d'un retorn a l'Aristòtil clàssic, tingué com a deixebles, entre d'altres, Pere Joan Oliver (?-1553), erasmista, editor d'Aristòtil en grec (París 1538), i Joan Gelida (?-1551). Dins l'aristotelisme clàssic es trobaven, als ambients universitaris de València i de Barcelona, molt lligats durant la segona meitat del s XVI: Antoni Joan Andreu, Narcís Gregori, Francesc Escobar (que traduï al llatí la *Retòrica* d'Aristòtil), Joan Baptista Montllor, Pere Joan Montsó, Joan Lluís Vileta, Antoni Jordana, Antic Roca i Dionís Jeroni Jorba. El més destacat, dels aristotèlics catalans, fou el valencià Pere Joan Nunyes (?-1602), que escriví una *Oratio de causis obscuritatis Aristotelicae et de illarum remediis* (València 1554) i *De Vita Aristotelis ex veteri traslatione* (Barcelona 1594). El peripatetisme escolàstic, al final del s XVI i durant la primera meitat del s XVII, continuà encara amb una certa vitalitat. Les sectes aristotèliques s'uniren davant els atacs de la filosofia moderna. A València Gregori Maians (1679-1781) i Andreu Piquer (1711-?) intentaren de conciliar Aristòtil amb el pensament modern. La renovació escolàstica promoguda des del 1748 pel dominicà, i després cardenal, Joan Tomàs de Boixadors revalorà l'aristotelisme.

Bacon, Roger (Ilchester ~1214 — Oxford ~1294)

Filòsof anglès franciscà, anomenat *Doctor mirabilis*. Professor a Oxford (1251-57), fou obligat a deixar l'ensenyament. Escriví l'*Opus maius*, la seva obra principal, l'*Opus minus*, l'*Opus tertium* i el *Compendium studii philosophiae* fins que les seves idees astrològiques foren englobades en les proposicions condemnades pel bisbe Tempier (1277). Deixà inacabat el *Compendium studii theologiae* (~1292). Malgrat que féu una reducció de les arts i la filosofia a la teologia, no menyspreà ni la filosofia ni les altres ciències. Bacon, amb esperit innovador, afirmà la necessitat de les matemàtiques i del mètode experimental i féu experiències d'alquímia i d'òptica (descobrí els focus dels miralls còncaus), i ideà ginys diversos.

Guillem d'Occam (Occam, Surrey ~1290 — Munic 1349)

Teòleg i filòsof anglès. Franciscà, ensenyà a Oxford. Denunciat davant Joan XXII pels comentaris als llibres de les *Sentències* de Pere Llombard, fou citat a Avinyó (1324). Refugiat a la cort de Lluís de Baviera, defensà la necessitat d'una pobresa evangèlica en l'Església i negà el poder temporal del papa. La seva teologia política marcà una ruptura definitiva amb la idea unitària de la cristiandat medieval. En teologia i en filosofia, per tal de salvar la transcendència del Déu cristià, s'oposà al racionalisme greco-àrab i defensà una comprensió nominalista dels universals. Es decantà cap a una separació radical entre les veritats de la raó i les de la fe. Dins la seva producció filosòfica es destaquen la *Summa totius logicae* (~1328), els *Quodlibeta septem* i diverses obres sobre llibres d'Aristòtil.

Tomàs d'Aquino sant (castell de Rocca-secca, prop d'Aquino, Laci 1225 — Fossa-nova, Laci 1274)

Teòleg i filòsof. El 1243 ingressà a l'orde de predicadors. Deixeble d'Albert Magne a París i a Colònia (1245-48 i 1248-52), inicià després el seu ensenyament a París, que interrompé durant una estada a Itàlia (1259-68), al servei de la cúria pontifícia; a partir del 1272 ensenyà a Nàpols. Canonitzat el 1323 i proclamat doctor de l'Església el 1567 i patró de les escoles catòliques el 1880, és el representant més característic de l'escolàstica. És autor de nombroses obres filosòfiques, exegètiques i teològiques que van des de la lectura de texts bàsics a la controvèrsia pública i a les summes. Entre les primeres cal assenyalar la interpretació literària i conceptual del *Llibre de les Sentències* de Pere Llombard i les d'Aristòtil, Boeci i el Pseudo-Dionís i, sobretot, els comentaris bíblics. Al marge del seu ensenyament, Tomàs escriví dues summes, la *Summa contra gentiles* (1259-64), anàlisi crítica de les filosofies i teologies anteriors, i la *Summa theologiae* (1267-74). La significació de Tomàs d'Aquino en la història del pensament occidental és determinada sobretot per la inspiració general d'aquesta empresa teològica, caracteritzada per una confiança activa en la raó i per una referència constant a la natura. Segons Tomàs, si la paraula de Déu és enunciada en termes i conceptes humans, és en la lògica d'aquesta humanització que la raó humana posa en joc els seus recursos, en una elaboració conscient i orgànica, fins al punt de constituir, en el sentit aristotèlic de la paraula (no en el sentit modern), una "ciència" sobre Déu.

Dolcí (Dulcino)

Famós heresiarca de Novara (Itàlia), cap d'una secta al segle XIV. El Papa Climent V el va fer cremar a la foguera juntament amb la seva dona l'any 1307, després d'una croada que s'havia decretat contra els seus seguidors, els dolcinistes, un any abans. Eren coneguts per mostrar-se partidaris de celebrar el goig de la creació enmig d'una gran llibertat personal, inclosa la sexual.

Pere Abelard (Le Pallet, Nantes, Bretanya, 1079 – Châlons-sur-Saône, Borgonya, 1142)

Filòsof i teòleg. Estudià dialèctica i retòrica amb Guillem de Champeaux i teologia amb Anselm de Laon. De molt jove fundà diverses escoles i adquirí una gran fama. Instal·lat a París, s'enamorà d'Heloïsa i fugí amb ella; però fou castrat per ordre de l'oncle de la seva amant, Fulbert. Es féu religiós i continuà ensenyant filosofia i teologia, de monestir en monestir, fins a la seva mort. D'aquesta època daten les cèlebres cartes d'amor a Heloïsa, que han tingut fortuna literària i han estat molt traduïdes. Els amors d'Abelard i Heloïsa han constituït un tema literari, fecund sobretot en el període romàntic. Amb la seva obra *Sic et non* (1122) inaugurà un mètode característic de l'escolàstica: la contraposició d'autoritats prèvia la reflexió pròpia. En la qüestió dels universals s'oposà al realisme de Guillem de Champeaux i al nominalisme de Roscelin, i adoptà un conceptualisme moderat segons el qual la universalitat no és sinó una funció lògica de determinades paraules. Igual que els realistes moderats, admetia un fonament de l'universal en les coses, o status. La seva ètica reduïa la moralitat de l'acte a la de la intenció. Tendia a veure en el cristianisme una veritat que enclou totes les altres. Fou combatut per Bernat de Clairvaux, i algunes de les seves tesis foren condemnades als concilis de Soissons (1121) i de Sens (1140). És autor de diverses obres de Teologia (*De unitate et trinitate divina*, *Theologia christiana*), de lògica (*Dialectica*), d'ètica (*Scito teipsum*) i d'una autobiografia (*Historia calamitatum*).

Chiara de Montefalco, santa (Montefalcone, Itàlia, 1268 – 1308)

Hagiografia. Sembla ser que ja des de molt petita hauria donat mostres de gran espiritualitat. L'any 1295, en morir la seva germana, va ser escollida per substituir-la com a abadessa en el monestir de la Santa Croce. Allà es va distingir pel seu tracte generós amb la comunitat, per les seves obres de caritat i pels seus actes de mortificació i penitència. Els seus biògrafs no s'acaben de posar d'acord sobre si va pertànyer a l'orde dels franciscans o dels agustins. Semblaria ser que, de joveneta i juntament amb la seva germana, s'hauria ajuntat amb d'altres noies al tercer orde de Sant Francesc, fent vida retirada sense apartar-se del món. Més tard, aprofundint aquest camí, desitjant abandonar el món i retirar-se, el bisbe de Spoleto li hauria aconsellat entrar a l'orde regular dels agustins. Va ser canonitzada pel papa Lleó XIII l'any 1881 i la seva festa se celebra el 18 d'agost.

Benet sant (Núrsia?, Úmbria s V — Montecassino, Laci d 547)

Abat, fundador de monestirs i organitzador de la vida monàstica a Occident. Ben jove es retirà a fer vida eremítica en una cova de Subiaco. Elegit abat de Vicovaro, el seu renom li atragué nombrosos deixebles. Emigrà amb uns quants deixebles a Montecassino, on fundà un monestir més important, potser entorn del 530. Una germana seva, Escolàstica, dirigí un monestir femení no gaire lluny del seu. Un monestir a Terracina i potser un altre a Roma (Laterà?) seguiren els anteriors. Per tal d'organitzar-los escriví una regla, la regla de sant Benet, codi fonamental de vida monàstica benedictina. L'única biografia antiga que hom coneix de Benet és la que li dedicà el papa Gregori I en el llibre segon dels *Diàlegs*. Sembla que morí un 21 de març (diada que hom en celebra la festa) cap a mitjan s VI. El 1958 Benet fou declarat pare d'Europa i patró d'Occident.

benedictí *CRIST*

Monjo que segueix la regla de **sant Benet**. Benet de Núrsia no fundà cap orde, sinó alguns monestirs, que desaparegueren amb la invasió longobarda d'Itàlia al segle VI. La seva regla fou una de les moltes de què els abats prenen normes de vida monàstica. A Montecassino fou introduïda de nou, vers el 720, pel seu restaurador Petronax. Unificades les observances monàstiques per decisió de Carlemany, Lluís el Piadós, en el capitular promulgat a Aquisgrà el 817, la imposà a tots els monjos de l'imperi, i des d'aleshores hom pot començar a parlar d'un vague orde benedictí. La influència reformadora de Cluny fou decisiva per a l'Església Catòlica als ss X i XI. A partir d'aquest moment sorgiren noves reformes, com la gregoriana al segle XI, la de Sant Víctor de Marsella, la de Robert de Molesmes i de sant Bernat o dels cistercencs. La divisió aparentment més forta fou la de **benedictins blancs** (els cistercencs) i **benedictins negres** (la majoria dels altres), segons el color de l'hàbit, la qual pressuposava una diferència més profunda en la interpretació de la regla. A les congregacions recentment aparegudes, se n'afegiren de noves al s XIII (*silvestrins*, *celestins* i *olivetans*), al s XV (*cassinesos* i *observants*) i fins al s XVII (*maurins*). Lleó XIII confederà les noves congregacions amb algunes de les antigues supervivents. El 1893 creà una autoritat suprema, l'abat primat, més d'honor que de jurisdicció. Les congregacions de benedictins confederats són actualment unes vint, de les quals destaquen, entre les antigues, l'*anglesa* (refosa el 1336), la *cassinense* (s XVI), l'*hongaresa* (vers el 1500), l'*helvètica* (1602) i la *bavaresa* (1684); entre les restaurades al s XIX, la *del Brasil* (1827), la *de Solesmes* o *francesa* (1837), l'*americana-nocassinense* (1855), la *de Beuron* (1868), la *sublacense* (1872), la *belga* (1881) i la *de Santa Otília* (1884); i entre les antigues recentment confederades, la dels *olivetans* (1961) i la *de Vallombrosa* (1966). Als Països Catalans l'observança benedictina entrà amb la conquesta cristiana del s IX (monestirs del Pallars i la Ribagorça, del Rosselló, de Girona i de l'Urgell).

Domènec sant (Caleruega, Castella la Vella 1170 — Bolonya 1221)

Religiós i fundador de l'orde **dominicà**, de nom Domingo de Guzmán. Sots-prior del capítol dels canonges regulars d'Osma, féu estada al Llenguadoc amb els legats i predicadors tramesos per Innocenci III per convertir els albigesos. Més tard, decidí de fundar, amb sis companys, una petita comunitat de predicadors a Tolosa. En el primer capítol general de Bolonya (1220) transformà l'orde en mendicant. Fou canonitzat per Gregori IX el 1221. Festa: 18 d'agost.

dominica CATOL

Membre d'un dels ordes religiosos mendicants fundat per sant Domènec a Tolosa (Llenguadoc). L'orde sorgí com a rèplica catòlica al predomini del catarisme albigès, però amb una finalitat clara de predicació universal. Fou aprovada per Folquet, bisbe de Tolosa, el 1215 i confirmada el 1216 per Honori III. Les *Constitutiones* atenyeren la redacció definitiva el 1241, gràcies al mestre Ramon de Penyaafort. L'orde fou introduït a Catalunya per Miquel de Fabra (1221), que fundà el convent de Barcelona, seguit pels de Mallorca (1229) i València (1239). Molts dels seus membres exerciren funcions judicials en el tribunal de la inquisició; Ramon de Penyaafort, Nicolau Eimeric i l'occità Bernat Gui l'organitzaren jurídicament. En el camp de la teologia exerciren una tasca important de divulgació a partir de les grans figures d'Albert Magne i de Tomàs d'Aquino (*tomisme*). Tingueren una importància especial els estudis generals de l'orde a París, Oxford, Colònia, Bolonya i Montpeller. Els convents dels Països Catalans restaren incorporats a la província dominicana d'Aragó des de la seva constitució, el 1301; s'hi destacaren Vicent Ferrer, Antoni Canals i Pere Martines. L'orde reflectí, tanmateix, ja des del s XIV, la crisi de l'Església i hi hagué una forta flexió en l'observança regular que provocà una reacció minoritària animada per Caterina de Siena i dirigida per Ramon de Càpua, mestre general de l'orde des del 1380. El s XVI fou un període de plenitud dominicana: en l'empresa evangelitzadora d'Amèrica sobresurt la forta personalitat de Bartolomé de Las Casas; en el camp de la teologia, destaquen figures com la de Tommaso De Vio, cardenal Gaetano i les de l'escola salmantina (Francisco de Vitoria, Melchor Cano). Ja al s XVII, tingué lloc l'expandiment missioner a l'Extrem Orient, on diversos dominicans dels Països Catalans sofriren martiri. Figures en uns altres camps són les dels filòsofs Dídac Mas (1608) i Marc Serra (1645), la del teòleg Tomàs de Vallgornera (1675), la dels predicadors Antoni Vicenç Domènec (1607), Pere Joan Guasc (1613), Gabriel Ferrandis (1782) i els mestres generals de l'orde Joan Tomàs de Rocabertí (1670-77), Tomàs Ripoll (1725-47) i Joan Tomàs de Boixadors (1756-77). Les convulsions polítiques d'Europa i d'Amèrica des de la fi del s XVIII i la primera meitat del XIX arruïnaren la vida dominicana. Els dominicans catalans conservaren l'esperit i la finalitat de l'orde a través de les missions d'Extrem Orient i d'Amèrica; entre els qui restaren a Catalunya o hi retornaren després d'uns anys de permanència a Itàlia es destacaren Francesc Coll, fundador de les dominicanes de l'Anunciata. Al s XIX hi hagué una nova florida de la vida dominicana a França, a partir del predicador Henri Lacordaire i del biblista Marie-Joseph Lagrange. Els dominicans retornaren a Barcelona el 1889, a València el 1891, i a Mallorca el 1908. Fins avui, els dominicans francesos han continuat essent l'avantguarda intel·lectual de l'orde. Els dominicans són coneguts també com a frares predicadors (*Ordo Fratrum Praedicatorum*, OP); vesteixen tradicionalment hàbit i escapulari blancs i capa negra, amb un cinyell d'on penja el rosari. La branca femenina (monges dominicanes) fou fundada el 1207 pel mateix sant Domènec a Santa Maria de Prolha (Llenguadoc); el 1219 fou fundat un altre monestir a Madrid, i el 1221, a Roma (San Sisto). A mitjan s XIII fou fundat el monestir de Santa Magdalena de València, i el 1351 el de Santa Maria de Montsió de Barcelona. Entre les congregacions femenines cal destacar les dominicanes de la Immaculada Concepció, de l'Anunciata i de la Presentació.

Francesc d'Assís sant (Assís 1182 — 1226)

Místic italià, fundador dels **franciscans**. Fill d'un ric marxant, Pietro Bernardone, i d'una dama provençal, Pica, es dedicà de jove a les armes. Presoner dels senyors de Perusa, caigué malalt després d'alliberat. Aquesta malaltia el canvià. Abandonà la casa paterna (1207) i es recloué de nou, com a eremita, a Sant Damià. Iniciada la predicació, aplegà aviat un grup de seguidors, els quals reberen, el 1210, l'aprovació d'Innocenci III. Clara d'Assís també el seguí i fundà amb ell, el 1212, les clarisses. El 1219 s'uní a la croada d'Egipte i visità Palestina. De retorn a Itàlia reprengué la predicació i la vida eremítica. La seva figura és peculiar: cantava a les places, predicava als ocells, apaivagava el llop de Gubbio. Francesc restà sempre diaca sense ésser ordenat sacerdot. El 1224, al mont Verna, fou marcat amb els estigmes de la passió de Crist. Tornà a Assís malalt i cec. Abans de morir com-pongué l'himne al germà sol i a la germana aigua. Centrà tota la doctrina evangèlica en la pobresa. Fou canonitzat el 1228 per Gregori IX. Festa: 4 d'octubre.

franciscà CRIST

Membre de l'orde mendicant fundat per sant **Francesc d'Assís** el 1208. Del moviment religiós franciscà sorgiren tres ordes bàsics: l'*orde primer* o OFM (*ordo fratrum minorum*), seguit per tres grans famílies, els anomenats simplement *franciscans* (OFM), els *conventuals* (OFM Con) i els *caputxins* (OFM Cap); l'*orde segon*, seguit per diverses classes de religioses, especialment les clarisses i concepcio-nistes; i el *tercer orde*, seguit per seglars d'ambdós sexes, coneguts com a *terciarís franciscans*, i també per diversos religiosos i religioses terciaris de moltes congregacions. L'orde franciscà fou fundat per Francesc d'Assís a partir del 1209. Tanmateix, a la mort de Francesc, el 1226, s'iniciaren escissions dins l'orde per la manera d'entendre la pobresa. Amb el s XIV començà una certa decadència, seguida ben aviat d'una aparició de tendències diverses dins l'orde; la primera fou la dels observants regulars, apareguda a Itàlia el 1334 amb Giovanni della Valle i que es difongué a uns altres països; moviments semblants sorgiren a França, al convent de Mirabeau (1388-90), i a Castella, el 1392. Des del s XVI començà un segon període en la història dels franciscans. Els **frares menors** o **observants** continuaren vivint poc o molt independents, bé que sota el mateix general. Els descalços de la corona de Castella (1487) ressorgiren com a **pascualins** (de Joan Pascual) i com a **alcantarins** (de Pedro de Alcántara), sota els conventuals i després (1563) sota els observants. Els **recol·lectes**, sorgits el 1502 a la Península Ibèrica, fundaren províncies: a Portugal (1565), aviat units als descalços. Al costat d'aquests sorgiren els **franciscans reformats** per iniciativa d'Esteve Molina i amb l'ajut del general de l'orde (1529). Totes aquestes famílies sofriren les escomeses de la Revolució Francesa i de la crisi del s XIX, fins que Lleó XIII (1895) reuní observants, recol·lectes, descalços i alcantarins sota un sol general, un sol procurador, una sola llei i un sol hàbit amb el nom de **frares menors**. La segona gran branca franciscana separada dels observants el 1517 és la dels **franciscans conventuals**. L'lur general és anomenat *ministre*. El concili tridentí (1563) els concedí de posseir en comú (privilegi tridentí), no en privat. A la corona hispànica, el 1567 els conventuals s'uniren forçadament als observants per ordre de Pius V. A França l'orde subsistí, i el 1771 s'uniren als conventuals diverses províncies dels observants.

Vida diària als monestirs

La vida diària dels monjos està regulada per l'oració i el treball. Les activitats, l'organització i la distribució del temps estan contemplades a la Regla de Sant Benet, que és un compendi de setanta tres capítols, en els quals estan escrites les normes per a mantenir la convivència, l'ordre i el bon funcionament del monestir.

La comunitat segueix un horari molt rígid. Els monjos s'aixequen a les cinc del matí i van a dormir a dos quarts de deu del vespre. Entremig, hi ha les hores de l'oració comunitària (matines, laudes, prima, tèrcia, sexta, nona, vespres i completes), els moments de la pregària personal, el temps de lectura i el de treball.

Els monjos segueixen una dieta austera i equilibrada, repartida en tres menjades: l'esmorzar a dos quarts de nou, el dinar a un quart de dues i el sopar a dos quarts de vuit.

Quan arriba l'hora de dormir, després de l'oració de completes, l'abat beneeix els monjos en pujar al dormitori per l'escala que comunica amb l'església. Si bé a l'Edat Medieval el dormitori era una sala comú, actualment els monestirs tenen una cel·la per cada monjo.

Una norma molt important del monestir és el silenci. Els monjos no parlen entre ells a les naus del claustre, ni al refetor, ni a l'església. Si han de parlar, utilitzen algun dels locutoris del monestir.

L'abat és el cap de la comunitat, encarregat de fer complir la Regla. És elegit democràticament entre tots els membres de la comunitat, en votació secreta. En la seva tasca és ajudat per altres monjos que tenen càrrecs de responsabilitat: el prior, els degans, el mestre de novicis... Tots els càrrecs depenen de l'abat i estan sota la seva autoritat.

Els treballs que es realitzen al monestir són els de manteniment del mateix edifici, les tasques de neteja i cuina, la impremta, la biblioteca...

Els monestirs de l'edat medieval a Europa, especialment els benedictins, foren els encarregats de guardar la saviesa i la cultura heretades dels grecs i els romans. Actuaren com a centres de trobada dels estudiosos de l'època i foren receptors de totes les novetats provinents del món àrab, especialment en els camps de la ciència, la medicina, l'agricultura, la filosofia, l'astronomia, etc.

Esquema resum d'una jornada monàstica

1/4 de sis interval	primera pregària, matines lectura en sortir el dia, la campana els torna a cridar a l'església del monestir
3/4 de set interval	cant de laudes (mitja hora) lectura prima tèrcia
vuit	missa lectura d'un capítol de la Regla de Sant Benet
nou	la resta del matí és distribuïda entre la lectura i el treball. La lectura es fa al claustre o a la sala de monjos. El treball era distribuït pel prior a la sala del locutori.
La una 2/4 de dues	sexta refetor mentre mengen, un dels monjos llegeix des de la trona situada al mur. La lectura es fa per torns setmanals.
Interval 2/4 de tres set	Nona Oració cantada a l'església lectura treball
vuit interval 2/4 de nou	vespres oració de mitja hora refetor lectura
2/4 de deu	completes aquest cant tanca la jornada monàstica després de rebre la benedicció de l'abat, els monjos van al dormitori